

10.03.2016 r.

Dr hab. prof. UR Alicja Ungeheuer-Gołąb

**Ocena rozprawy doktorskiej Pani mgr Jolanty Mielczarek
pt. *Performans parateatralny w stymulacji kompetencji dziecka
sześciolatniego***

Przedłożona do zaopiniowania rozprawa Pani mgr Jolanty Mielczarek dotyczy zjawiska performansu jako jednej z metod stymulacji rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym, wpływającej na poziom gotowości szkolnej wychowanka. Autorka wprowadza pojęcie performansu parateatralnego, czerpiąc inspiracje z teatru – obszaru, który dla dziecka jest nie tylko zabawą, ale też źródłem wiedzy o świecie i sobie samym. Tego typu działalność edukacyjna i wychowawcza miałyby na celu optymalizację rozwoju poznawczego, społeczno-emocjonalnego, fizycznego i wolicjonalnego dziecka, a ponadto wprowadzałyby dziecko już w okresie przedszkolnym w sferę szeroko rozumianej kultury, jej specyfikę, znaczenia, odmienność. Nadrzędnym zadaniem badaczki jest zatem udowodnienie tezy, że włączanie małego dziecka w świat kultury poprzez wykorzystanie metody pracy z dzieckiem, której podłożem jest edukacja kulturalna, ma istotne znaczenie w rozwijaniu gotowości szkolnej dzieci sześciolatnich. Zamysł ten jest jak najbardziej potrzebny zważywszy, że pokolenia współczesnych dzieci będą żyły w świecie wciąż zmieniających się zjawisk kultury i sztuki. Jako twórcy i odbiorcy tych sfer muszą nauczyć się rozpoznawać ich znaki.

Pogranicze zagadnień teatru, parateatru, performansu i dziecięcej zabawy to obszar, który dotąd był bardzo mało omawiany w pracach polskich pedagogów, a także kulturoznawców. Nieuchwytność tych zjawisk, trudność w zatrzymaniu pokazywanych obrazów i głębokie podłoże filozoficzne związane z długą historią rozwoju zjawiska teatru sprawiały, że tematem tym zajmowano się rzadko. Problem komplikował się dodatkowo, gdy w krąg działań badawczych włączano sprawy dziecka i dzieciństwa, które wymagają specjalnych narzędzi badawczych. Z ważnych polskich prac związanych z tym zagadnieniem na uwagę zasługują rozważania Jana Dormana, Katarzyny Krasoń, Marii Królicy oraz interesująca dwutomowa praca zbiorowa pod redakcją Marty Karasińskiej i Grzegorza

Leszczyńskiego pt. *Dziecko i teatr w przestrzeni kultury. Teatr w świecie. Świat w teatrze* wydana przez Centrum Sztuki Dziecka w Poznaniu.

Autorka wykorzystała zjawisko performansu do stymulacji kompetencji dziecka w wieku sześciu lat, dlatego kolejnym ważnym zagadnieniem omawianym w pracy stały się kompetencje sześciolatka, jego gotowość do podjęcia nauki, dojrzałość emocjonalna i społeczna oraz niezwykle ważna dla właściwego rozwoju kompetencja myślenia twórczego. Problematyka gotowości szkolnej była wielokrotnie poruszana w pracach teoretycznych i empirycznych. W Polsce posługiwano się początkowo testami H. Winklera, a prekursorem polskich badań w tym obszarze był Stefan Szuman. Lata sześćdziesiąte XX wieku przyniosły badania gotowości szkolnej prowadzone przez Barbarę Wilgocką-Okoń. Stały się one trwałym podłożem dla kolejnych eksploracji tego obszaru (Halina Gutowska, Halina Spionek, Anna Watoła, Danuta Waloszek), do których odwołuje się Autorka niniejszego studium. W obecnym czasie testy mierzenia gotowości szkolnej znane są i chętnie wykorzystywane przez szerokie grremium pedagogów. Oryginalność badań mgr Mielczarek polega między innymi na tym, że stara się ona udowodnić, iż kompetencje szkolne dziecka sześciolatniego mogą być w jakimś stopniu uzależnione od jego kontaktów z kulturą zapewnionych w procesie dydaktyczno-wychowawczym przebiegającym w przedszkolu. Ta teza pozwala spojrzeć na dziecko i jego wychowanie z perspektywy humanistycznej, która zawsze daje szeroki ogląd zjawiska i nachyla procesy edukacji i wychowania człowieka w kierunku zauważania i zaspokajania jego potrzeb estetycznych.

Rozprawa liczy 341 stron wraz z bibliografią i aneksem. Składa się z siedmiu rozdziałów, w tym trzech rozdziałów teoretycznych, rozdziału metodologicznego i trzech rozdziałów analitycznych. Pracę zamykają: zakończenie, spisy tabel, schematów i rysunków oraz aneks zawierający narzędzia badawcze, tabele wyników częściowych (skale i matryce) i utwory literackie wykorzystane w badaniach. Załączona bibliografia jest bardzo bogata, mieści 282 pozycje z zakresu pedagogiki, psychologii, kulturoznawstwa, teorii sztuki, literaturoznawstwa i literatury dziecięcej oraz adresy netograficzne (18 poz.).

W części teoretycznej w rozdziale pierwszym (*Twórczość a potencjalność kreacyjna dziecka*) omówiono zagadnienia podstawowe dla dalszych rozważań, jak: pojęcie twórczości, czteroaspektowy model twórczości, wychowanie do twórczości. Dwie pierwsze części mają charakter zachowawczy, podręcznikowy, choć poparty bogatymi odniesieniami do źródeł przedmiotu.

W rozdziale drugim, dotyczącym istoty teatru, badaczka starała się przedstawić podłoże teoretyczne zjawiska teatru z naciskiem na teatr dziecięcy. Ponadto zamieściła tu bardzo istotne dla podjętego tematu rozprawy rozważania dotyczące performansu. Trudne do dookreślenia pojęcie performansu Autorka wywodzi z myśli Richarda Schechnera, który posługuje się nim głównie w kontekście życia ludzi dojrzałych. Warto jednak zauważyć, że kategorie performansu podane przez Schechnera i Erikę Fischer-Lichte, które go charakteryzują, odpowiadają zakresowi tego, co dziecięce. Ponadto ulotność performatywnych działań bardzo przypomina ulotność dziecięcej zabawy, na co zresztą mgr Mielczarek zwraca uwagę. Szkoda, że wśród źródeł dotyczących związku dziecięcej zabawy dramatycznej z zachowaniami parateatralnymi nie odniesiono się do artykułu mojego autorstwa pt. *Między „naprawdę” a „na niby”. O zabawie dramatycznej jako formie proteatralnej* [w:] *Między teatrem a światem. W kręgu problemów dramatu, sztuki scenicznej i teatralizacji kultury* pod red. Ryszarda Strzeleckiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2010. Przechodząc do meritum, koncepcja parateatralnego performansu wydaje się właściwa i ciekawa, choć odnosi się wrażenie, że podrozdział poświęcony tej konkretnej działalności, jaką miałyby być wskazany przez Badaczkę performans parateatralny, jest mało wyczerpujący.

W kolejnym rozdziale teoretycznym scharakteryzowano zagadnienie gotowości szkolnej. Zwrócono uwagę na historyczny rozwój koncepcji nabywania kompetencji przez dziecko, opisano czynniki środowiskowe, rodzinę i przedszkole jako siły wpływające na poziom dojrzałości szkolnej dziecka. Autorka wykorzystała tu bogate materiały źródłowe, choć w spisie innowacyjnych metod brakuje metody pozawerbalnej Alicji Baluch (*Poezja współczesna w szkole podstawowej*, Kraków 1984) i metody ekspresywnego wykonania utworów poetyckich mojego autorstwa, którą opisałam w książkach: *Poezja dzieciństwa, czyli droga ku wrażliwości*, Rzeszów 1999, *Tekst poetycki w edukacji estetycznej dziecka*, Rzeszów 2007. Sądzę, że można by także wspomnieć o pracy W. Żuchowskiej, *Oswajanie ze sztuką słowa. Początki edukacji literackiej*, Warszawa 1992, w której chyba po raz pierwszy wprowadzono innowacyjne podejście do pracy z tekstem literackim na poziomie wczesnej edukacji. Wspomniane metody podszyte są swoistym dziecięcym działaniem, które dzisiaj mogłoby przypominać działalność performatywną.

Przygotowana przez Autorkę metodologia badawcza, wybór metody (eksperyment pedagogiczny), technik (technika grup równoległych, obserwacja czynna, testy pedagogiczne) i wykorzystanych narzędzi stanowią indywidualny, bardzo interesujący pomysł badawczy, pozwalający na w miarę wnikliwą eksplorację badanego obszaru. Warto zauważyć, że objęte badaniem, obok poziomu gotowości i stopnia uspołecznienia, postawa twórcza i skłonności

dywergencyjne są obszarami dość trudno poddającymi się empirycznej eksploracji. Podjętej tu próbie towarzyszył więc wysoki stopień ryzyka typowy dla badań naukowych cechujących się otwartością i twórczością właśnie. Tym bardziej więc uzyskane wyniki mogą być cenne.

Eksperyment pedagogiczny został przygotowany i przeprowadzony w sposób rzetelny, co wynikało między innymi z zastosowanych tu narzędzi, jak: autorska scheduła obserwacyjna, Skala Gotowości Szkolnej (SGS), arkusz zachowania się ucznia B. Markowskiej, matryca oceny myślenia dywergencyjnego dziecka w wieku 4-6 lat K. Krasoń, Skala Postaw Twórczych versus Odtwórczych SPTO K. Krasoń. Badaniami objęto dwie grupy kontrolne i grupę eksperymentalną dzieci sześciolletnich w trzech obszarach: poziom gotowości szkolnej, stopień uspołecznienia, charakter prezentowanych postaw twórczych i skłonności dywergencyjnych. Prowadząc badania podzielono je na trzy etapy:

- diagnoza gotowości szkolnej, stopnia uspołecznienia i charakteru prezentowanych postaw twórczych i skłonności dywergencyjnych dzieci sześciolletnich wszystkich grup;
- włączenie czynnika eksperymentalnego (zajęcia oparte na performansie parateatralnym inspirowanym liryką) w grupie eksperymentalnej;
- ponowne badanie poziomu gotowości szkolnej, stopnia uspołecznienia i charakteru prezentowanych postaw twórczych i skłonności dywergencyjnych dzieci sześciolletnich wszystkich grup.

Kolejno badano zatem poziomy poszczególnych obszarów przed zastosowaniem działań parateatralnych i po ich zastosowaniu. Ponadto wskazywano zależności między poszczególnymi obszarami w celu ukazania związków istniejących między obszarami oraz między obszarami a działaniami parateatralnymi. Na uwagę zasługuje bardzo adekwatny wybór utworów lirycznych do prowadzenia zajęć performansu. Są to wiersze wybitnych współczesnych poetów, a ich wybór wskazuje na dużą wrażliwość Autorki na słowo poetyckie oraz znajomość percepcyjnych możliwości związanych z wiekiem dziecka-odbiorcy.

Uzyskane dane poddano wnikliwej analizie ilościowej przy zastosowaniu testu Kruskala-Wallisa, testu t-studenta, współczynnika korelacji Pearsona oraz testu Wilcoxon. Analizie jakościowej poddano wyniki obserwacji grupy eksperymentalnej.

Nadrzędnym celem przedłożonej rozprawy było ukazanie wartości edukacji kulturalnej opartej na działalności parateatralnej w procesie nauczania dzieci w wieku przedszkolnym. Jak wskazują zebrane wyniki badań (rozdziały 5, 6, 7), istnieją wyraźne różnice poziomu gotowości pomiędzy pretestem a posttestem. Istotna zmiana zaszła w takich obszarach, jak: samodzielność i kompetencje poznawcze. Grupy dzieci, w których badani

działali twórczo, uzyskali znacznie wyższe wyniki niż grupa, w której nie występowały działania o charakterze twórczym. Wyniki badań wskazują, że działania performatywne wpłynęły też na postawę twórczą oraz myślenie dywergencyjne badanych dzieci. W obszarze społecznienia również zauważono pozytywną zmianę, choć nie tak wyrazistą jak w obszarach pozostałych.

Reakcje ekspresywne dzieci różnicowały się ze względu na charakter utworu literackiego. Prawdopodobnie można było przewidzieć, że liryka o wymowie komicznej będzie generowała intensywniejszą aktywność młodych odbiorców.

Parateatralna aktywność jest genetycznie związana z okresem dzieciństwa, występuje w zabawach dramatycznych dzieci jako naturalna część ich życia, poznania, rozwoju. Ta oczywistość osłabia nieco stawiane pytania o istnienie związków między badanymi obszarami (Autorka badań zauważa, że została potwierdzona hipoteza dotycząca związków pomiędzy zmiennymi). Z drugiej jednak strony problematyka ta nie była dotąd potwierdzona przez żadne badania empiryczne. I choć opisany w pracy proces badawczy opierał się na dość małych liczebnie grupach, można być zadowolonym z uzyskanych wyników, które uzasadniają konieczność zetknięcia dziecka ze zjawiskami kultury w okresie przedszkolnym.

Podsumowując, należy dodać, że praca napisana jest jasnym, zrozumiałym językiem i wymaga tylko nielicznych poprawek stylistycznych, interpunkcyjnych i korektorskich.

Konkluzja

Praca doktorska pt. *Performans parateatralny w stymulacji kompetencji dziecka sześciolatniego* spełnia warunki stawiane tego typu rozprawom: jest przedsięwzięciem samodzielnym, dojrzałym, nowatorskim, otwiera perspektywy kolejnych prac naukowych i wyznacza program dalszych badań. **Studium jest wartościowe i może być podstawą ubiegania się o wyróżnienie.** Po wprowadzeniu zmian redakcyjnych może stanowić podstawę do publikacji. Rozprawa doktorska spełnia warunki określone w art. 13. 1. ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

W związku z powyższym Panu Dziekanowi Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz Radzie Wydziału Pedagogiki i Psychologii **przedkładam wniosek o dopuszczenie Pani mgr Jolanty Mielczarek do dalszych etapów postępowania w sprawie uzyskania stopnia doktora.**

Aloja Mielczarek-Bołab

Ruendo
3 lutego, 2016 r.